

A hónap szellemi élete.

December.

Nemzetpolitikai és irodalmi-szellemi problémák egyenlő erővel foglalkoztatták e hónapban is a magyar szellemi életet, amely már sorshelyzeténél fogva sem engedheti meg magának az előbbitől való elvonatkozást.

A magyarság helyzete a Duna-medencében.

A politikai érdeklődést messze túlszárnyaló tisztelettel és figyelemmel fogadta a magyar közvélemény Bethlen István gróf londoni előadásait, azoknak témáját a legmodernebb és hitelesebb történeti kutatások világába helyező fejtegetéseit, külpolitikai háttérrel és különösen nemzetiségi koncepciójú konkretizálását.¹ Azóta nyomtatásban is megjelent magisztrális előadásai az új magyar revíziós elgondolás konturjait világosan elébe tárják minden gondolkodó magyarnak.

Az államférfi természetrajza.

Kornis Gyula: *Az államférfi, a politikai lélek vizsgálata* című nagy munkájának pszichológiai létrejöttét világítják meg e mű következő szavai: «A tudósokat nem elégitik ki főképp a társadalomnak gazdasági, vagy jogi rendjére vonatkozólag talált igazságai: erős belső ösztönt éreznek arra, hogy ezeket a tőlük meglátott igazságokat a valóságba is átültessék, a társadalmat igazságnak vélt eszményük szerint átformálják». Mélyen járó bírálója, Szekfű Gyula,² szerint a tudóspolitikusok életéből elvont e megállapítás alig áll a mai magyar tudós nemzedékre. Nemcsak ízlése tartja vissza: a «dunaparti fényes palotáig elég sáros út vezet», mondja szintén Kornis s még ha hajlandó volna is egy nagy cél érdekében kisebb-nagyobb lelki áldozatokra, alig hiheti nagy illúziók nélkül, a műveltség erejének nagy túlbecsülése nélkül, hogy az ő politikai működése oly befolyással lehetne a nemzet sorsára, hogy ez megérné a politikának szükséges engedményeket. Pedig egészséges nemzeti élet nem mondhat le kiművelt szellemeinek építőmunkájáról, elszíntelenedés és idővel elsenyvedés nélkül. Minden bizonnyal ez a megoldás vezette Kornis Gyulát is műve megírásánál, aki a filozófiának, a modern pszichológiának, pedagógiának szakembere, aki tudományának mélyére hatolva írta kötetét, még egyik legutolsó nagy munkájánál ki nem derült, hogy a filozófia és pedagógia elvont kategóriái közt nem talál többé teljes kielégülésre. Az elmélet és normák embere kitárta ablakát és belenézett a történelmi életbe; a látvány, melyet ott megpillantott, nem vette el kedvét attól, hogy a múlt embereitől a jelenhez, kortársaihoz forduljon. Elmélet és történelmi szemlélet stációi után érkezett meg a dunaparti fényes palotába, de

¹ Bethlen István gróf: A magyarság helyzete a Duna-medencében. *Magyar Szemle*, december.

² Szekfű Gyula: Az államférfi természetrajza. *Magyar Szemle*, december.

hogy korábbi életétől nem szakadt el itt sem, azt bizonyítja legújabb munkája, melyben az elmélet embere boncolja szét a forum sokrétű álcás tüneményeit — Kornis könyvénel előzmény gyanánt Szekfű Eduard Sprangerre gondol, aki az életformákról írt művében inkább elvont gondolkodási formáit körül-vonalazta az emberi életnek, köztük a homo politikusnak. Kornis a politikai embert működése közben veszi vizsgálat alá s ehhez képest könyvében nincs semmi homály, semmi elvont kategória, hanem inkább alkalmazott törté-netnek, vagy alkalmazott pszichológiának lehetne nevezni. A bíráló óhaja szerint érdekes volna, ha Kornis az ő nagy kifejező erejével egyszer az állam-férfiú, az igazi, vagy vélt alkotó mögött a pigra massát is megrajzolná, mely a valóságban legalább is dualisztikus viszonyban van a politikus nagy egyéni-séggel, ha ugyan nem annak alkotója és formálója, vagy esetleg megölője.

Kemál magyar megvilágításban.

Egy nagy, jelenlegi államférfit mutat be a török kulturális élet leg-kíválóbbr magyar ismerője,¹ Gázi Mustafa Kemal pasában. Az a rendkívüli változás, mely Törökországban ma szemünk előtt folyik, Törökország eddigi történetének és bizonyára hosszú időre jövőendő történetének is, legfontosabb eseménye. Nem kisebb dologról van szó, mint arról, hogy Törökország elvált az ázsiai népektől s az európai népek kulturális közösségéhez csatlakozik. Az a munka, melyet Gázi Musztafa Kemal pasa végez, a szerző szerint, leszámítva a keresztény vallás felvételét, ugyanaz, mint amelyet nálunk Szent István végzett. Végig kísérve ezután a török birodalom belső szerkezetének átalakulását, Németh megállapítja, hogy ez nagy változások központja, hordozója, a Gázi emberfeletti akaratereje, nemzete nagyságában és jövő-jében való töretetlen meggyőződése. Hogy reformjainak mi lesz a végső hatása és ennek folytán végül is mi lesz az általa a sír széléről visszarántott Törökországból, az természetesen attól függ, mennyire sikerül a Gázi reform-jainak a törököket lelkileg is újjászervezni.

Az októberi forradalom pragmatikája.

Szende Zoltán: *A magyar katasztrófa, 1918—19* és Lukachich Géza báró: *Magyarország megcsonkításának okai* című műve, illetve az utóbbi körül keletkezett pör kapcsán állapítja meg e kor egyik legkitűnőbb történeti ismerője,² hogy a magyar társadalom történeti tudatának nem szabad feled-nie bizonyos tényeket. Az októbrizmus három vezető pártja (a szociáldemo-kraták, a polgári radikálisok és a 48-as irányzat ezekhez siklott része) nem-csak, hogy törvénytelen forradalmi organizációt létesítettek, amikor a magyar alkotmányos élet szervei még szabályos működésben voltak, hanem lehe-tetlenné tették a történelmi pártokkal való összefogást is, hogy mindent és mindenkit kiutaljanak a hatalomból és a felelősségből, ami és aki hazafias és demokratikus eszméktől áthatott tényező volt ebben az országban a melyek-nek mindegyike teljes önzetlenséggel kívánta részét kivenni az országmentés emberfeletti feladatából. Igaz, a kettős monarchia felbomlásában s a törté-nelmi Magyarország szétdarabolásában a szervei hibák és tökéletlenségek (nemzetiségi kérdés, beteg parlamentarizmus, szocialis elmaradottság) épp oly szerepet játszottak, mint a háborús külpolitika szerencsétlen vezetése

¹ Németh Gyula: Az újjászületett Törökország. *Magyar Szemle*, december.

² Pethő Sándor: Forradalom, vagy összeomlás? *Magyar Szemle*, december.

s az ország belső kormányzati irányában érvényesült ingadozás és tehetetlenség. Így állt elő az a helyzet, amelyben végül október 30-án se Tisza férfias erélye, se Andrassy reformpolitikája nem érvényesülhetett, a különben zseniális pénzügyminiszter, Wekerle összezavarta a forradalom megelőzésének e két lehetőségét s feloldotta kényelmes paktumainak sorozatában, hogy végül sem az energia nem maradt meg s a politikai és szociális reformok is elkéstek.

Irodalmi problémák.

A politika területéről szellemi tájakra térve: irodalmi korszakaink külföldi szellemtörténeti kapcsolatainak egyik legkitűnőbb buvárlója, Koszó János,¹ rendkívül érdekesen mutat rá a magyar «udvari ember» típusának egykorú kialakítója, a jezsuita Faludi Ferenc és a XVIII. századi magyar-barokk egyetemes beágyazódására. A tudós szellemtörténész a Naumann-i «versunkenes Kulturgut» teóriájától magát semmiképpen megtéveszteni nem engedve, ugyanakkor megkapóan hangoztatja, hogy Faludi minden barokk volta ellenére éppen tényleg a magyar irodalmi népiességnek jellemző képviselője és ekként a népies barokknak, a német irodalomban is fellelhető rendkívül vonzó változatát képviseli magyar földön.

Egyik kiváló esztetikusunk és irodalomtörténészünk² a nemzedék-váltás problematikáját állítja élénk a magyar nyelvújítás vezérének és legnagyobb romantikus költőnknek viszonyában. Kettejük között — úgy mond — egy egész irodalmi világ, egészen új kultúra áll. Semmi sem fejezi ki ezt a küzdelmet a szimbolum mélységébe elfinomuló erővel jobban, mint életük legszebb éveit felnevelő otthonuk: alkonyatának aranyló párázatában mintegy magyar földre került Akropolis, az öregedő Széphalom és a hajnali napsütésben üdén ébredő, friss börsönyi puszta. Amaz az élet és tudás fölényes távolságában önmaga fényében ragyog, emebbe behallik a mese, a monda, a történelem emlékhangja és az élet időszerű moraja. Azon csupa arisztokratikus nyugalom minden: a gondolat támadásától, a szó megcsillanásáig s valami végtelen bágyadtság sápad szét rajtuk; itt a formátlan-ság, néha a darabosság nyersége érzik, de az élet meleg érző hulláma jár át benne mindent. Az élet, az ember vágya itt jött meg, a szó itt készült úgy, mint a harangöntés; úgy hogy aki ráhajolt, kilencszáz évet hallott kizengeni belőle és az örök emberi sejtelmek érintették meg. De az is bizonyos, hogy Kazinczy Széphalmán mondták ki először, hogy az emberi szónak legvonzóbb szolgálata a szépség.

Ebben az évben volt ötven esztendeje, hogy Nemzeti Színházunk színpadán először hangzottak el Madách remekművének: Az ember tragédiájának igéi. Azóta állandó műsordarabja lett a színháznak Az ember tragédiája s a külföld is, a nemrég készült kitűnő fordítások hatása alatt komolyan érdeklődik a nagy koncepciójú drámai költemény színrehozatala iránt. Ez alkalommal Németh Antal dr. Az ember tragédiája szerkezetének új elemzését kísérli meg,³ hangsúlyozva, hogy a drámai költemény figyelmes elolvasása minden más bizonyítást feleslegessé tesz arravatkozólag, hogy a bennelevő álmoképek teljeseen nélkülözik az álomszerűséget, a jelenetek dialektikája túl-

¹ A XVIII. századi magyar-barokk és Faludi Ferenc. *Egyetemes Philologiai Köz-
löny*, 1933. VII—VIII. füzet.

² Brisits Frigyes: Az öreg Kazinczy és a fiatal Vörösmarty. *Katholikus Szemle*, december hó.

³ Németh Antal: Az ember tragédiájának szerkezete. *Debreceni Szemle*, november.

ságosan józan, racionális, a dialógusok az éber értelem logikájával kapcsolódnak egymásba, nyoma sincs sehol semmi olyanak ami az álomban érvényre jutó tudatalattinak legkisebb szerepéről is jelt adna. Ez az álomszerűtlenség adja esztétikusunknak az impulzust, hogy az álmoképeken belül szerkezeti összefüggést keressen és ezt megtalálva az architekturális jelleg teljes bizonyítását adja. A cikk írója végül oda konkludál, hogy félévszázad színpadi és dramaturgiai tanulságait a jubileumi új rendezésnek lesz feladata leszűrni, Madách remekművét a mai kor emberéhez közel hozni és ennek a hatalmas gondolatépületnek csodálatosan nagyvonalú és ritmikus külső és belső szerkezetét megérezkeltetni.

Magyar képzőművészet.

A legnagyobb magyar freskófestő, Lotz Károly születésének százéves évfordulója alkalmából életpályájának és művének bemutatását adja egyik jeles művészettörténészünk.¹ Pompás stílustörténeti tanulmányában egy másik művészettörténészünk² folytatja a magyarországi renaissance-építkezés emlékeinek és stílusváltozásainak bemutatását, főleg a dunántúli és felsőmagyarországi emlékek jellemzését nyújtva. Előbbieknél a harmónikus szép alaprajzokat, utóbbiaknál a sajátos díszítő elemek szépségét emeli ki, a bemutatott nagyszámú remek emlék alapos fejtegetésével.

A magyar katolicizmus multjáról.

Megkapó történeti városportrét rajzol a keresztény gondolat történetének egyik kutatója a magyar katolicizmus ősi székhelyéről, Esztergomról.³ — Ennek a nagy multnak, a feudális barokk katolicizmus multjának egyik késői, de egyéniségével annyira jellemző alakját, Samassa Józsefet rajzolja meg családi emlékezésektől is segítve egyik kultúrtörténészünk.⁴ Samassa József, a magyar főpap tisztán kifejeződött történelmi típusa — szerzőnk szerint — kiben hivatásának két nagy eszménye teljes összhangban olvadt össze. Az Egyház és az ország érdekeinek közös kiegyenlítő szolgálata volt életének legfőbb célkitűzése. Mint a történelem éles szemű kutatója, mélyen belelátott nemzete sorsának küzdelmeibe, azért előrelátása és fajának magasabb hivatását átértő ihlettsége sokkal erősebben vonzotta őt a nemzeti lét nagy kérdései felé, mintsem hogy papi hivatásának betöltésében egyoldalú, vagy szűk látókörű tudott volna maradni.

Die Tragödie des Menschen.

Több, mint tizenkét nyelven szólalt meg máig a nagy alsó-sztrégovai bölcs, hogy hatalmas, bús látomását elbeszélje a világnak. A szerzett hír nagysága azonban nem áll arányban a mű értékének nagyságával és a Toldy Ferenc, Gyulai Pál jósolta világhír késik . . . Az ok ugyanaz, mint a többi esetben : a magyar nyelv önmagában elszigetelt és megközelíthetetlen Nyugat számára, a fordítások pedig legtöbb esetben igen gyalrók, gyakran inkább elriasztanak, semmint vonzanak. Az ember tragédiája fordításainak is a legtöbbje — tucatmunka !

¹ Ybl Ervin : Lotz Károly, *Budapesti Szemle*, december.

² Balogh Jolán: A magyarországi renaissance-építkezés. *Magyar Művészet*, november.

³ Kühár Flóris : Esztergom. *Élet*, 22. szám.

⁴ Horánszky Lajos : Emlékezés Samassa Józsefre. *Budapesti Szemle*, december.